TEFSİR ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
The Journal of Tafsīr Studies
مجلة الدراسات التفسيرية
https://dergipark.org.tr/tr/pub/tader
E-ISSN: 2587-0882
Cilt/Volume: 10, Sayı/Issue: 2, Yıl/Year: 2026 (Ekim/October)

Sünbâtî'nin *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm bi Şerhi Ravzati'l-Fuhûm* Adlı Eserinde Tefsir İlmi[1]

The Science of Tafsir in Sunbâtî's Work "Feth al-Hayy al-Qayyūm bi Sharh Rawdat al-Fuhūm"

علم التفسير في "فتح الحي القيوم بشرح روضة الفهوم" للسنباطي

Mehmet ÇİÇEK
Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı
Assoc. Prof., Kocaeli University
Faculty of Theology Department of Tafsīr
mehmet.cicek@kocaeli.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-8553-9448
https://ror.org/0411seq30

Gamze UÇAR
Lisans 4. Sınıf, Kocaeli Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Undergraduate 4th Grade Kocaeli University, Faculty of Theology
211501018@kocaeli.edu.tr
https://orcid.org/0009-0002-7613-6740
https://ror.org/0411seq30

Atıf / Citation: Çiçek, Mehmet - Uçar, Gamze. "Sünbâtî'nin *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm bi Şerhi Ravzati'l-Fuhûm* Adlı Eserinde Tefsir İlmi". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 10/2 (Ekim/October, 2026), 568-586.
https://doi.org/10.31121/tader.1970452

Bilgi/ Information
Makale Türü: Araştırma Makalesi
Article Type: Research Article

Geliş/Received: 13/06/2026
Kabul/Accepted: 10/10/2026
Yayım/Publication: 30/10/2026

Etik, Çıkar Çatışması ve Fon Desteği Beyanı/Ethics, Conflict of Interest and Funding Statement
Etik kurallara uyulduğu beyan edilmiştir/It was declared that ethical rules were complied with. Yazar(lar)ın bir çıkar çatışması yoktur ve yazarlar herhangi bir dış fon almamışlardır.
The author(s) has no conflict of interest to declare and received no external funding in Support.
İntihal: Tespit edilmemiştir/ No plagiarism detected. (intihal.net).
Lisansüstü Tezlerden Üretilmesi: Üretilmemiştir.
Production from Postgraduate Theses: Not Produced.

Lisans / License
Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).
Yayımcı / Published by Ali KARATAŞ / TÜRKİYE

[1] Bu makale, TÜBİTAK 2209-A tarafından desteklenen "Süyûtî'yi Sunbâtî Penceresinden Okumak: Sunbâtî'nin *Fethu'l-Hayyu'l-Kayyûm bi Şerhi Ravdati'l-Fuhûm* Adlı Eserinde Tefsir İlmi" başlıklı proje kapsamında hazırlanmıştır.

Öz

İslam ilim geleneğinde eğitim amacıyla yazılan eserler, öğrencilerin konuları bütüncül olarak kavramasında büyük rol oynar. Bu çalışma, Şehâbeddin Ahmed b. Ahmed b. Abdülhak es-Sünbâtî el-Mısrî eş-Şâfiî (öl. 999/1590-1591) ve onun *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm bi Şerhi Ravzati'l-Fuhûm* adlı eserinin tefsir bölümü merkeze alınarak hazırlanmıştır. Sünbâtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî'nin (öl. 911/1505) *en-Nukâye* adlı metnini *Ravzatü'l-Fuhûm fî Nazmi Nukâyeti'l-ʿUlûm li's-Süyûtî* adıyla nazma çevirmiş ve bunu *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm bi Şerhi Ravzati'l-Fuhûm* adlı eseriyle şerh etmiştir. Nitel araştırma yöntemleriyle yürütülen bu çalışmada eserin günümüze ulaşan 8 farklı yazma nüshası tespit edilmiş ve karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışmada öncelikle Sünbâtî hakkında bilgi verilmiş, literatürde yazarın ismine (es-Sinbâtî) ve eserine dair yerleşik hatalar klasik kaynaklar ışığında düzeltilmiştir. Ardından ele alınan yazma nüshalar tanıtılmıştır. Eserin tefsir bölümünün analizinde; yazarın tefsir tanımına, izlediği yöntemlere ve kullandığı kaynaklara ayrıntılı yer verilmiştir. Özellikle tefsir bölümünde müstakil bir şekilde ele aldığı kıraat ilmine ayrı bir başlık açılmıştır. Tüm bu süreç boyunca Sünbâtî'nin özellikle Süyûtî ile kurduğu ilmî bağ ortaya konulmuştur. İnceleme sonucunda Sünbâtî'nin tefsir eğitiminde öğrencilerin ihtiyaçlarını gözeten bir şerh yöntemi benimsediği tespit edilmiştir. Sünbâtî, tefsir konularını hadis usulü, fıkıh usulü, nahiv ve kıraat gibi ilimlerle ilişkilendirerek bütüncül bir yaklaşımla ele almıştır. Bu durum, müellifin Süyûtî'nin ilmî mirasını eğitim odaklı bir anlayışla ele aldığını ve *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm*'un yalnızca bir şerh değil, aynı zamanda dönemin eğitim anlayışını yansıtan önemli bir kaynak niteliği taşıdığını göstermektedir. Neticede bu çalışma daha önce müstakil olarak incelenmemiş olan *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm*'un tefsir bölümünü yazma nüshalar üzerinden inceleyerek Sünbâtî'nin tefsir anlayışını ortaya koymaktadır. Ayrıca müellif ve eserine ilişkin literatürde yer alan bazı hataları tashih ederek Sünbâtî üzerine yapılacak araştırmalara katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, İlimler Tasnifi, Şehâbeddin İbn Abdülhak es-Sünbâtî**,** Celâleddin es-Süyûtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm*.

Abstract

Works composed for educational purposes within the Islamic scholarly tradition have played a significant role in enabling students to grasp subjects in a comprehensive and systematic manner. This study focuses on the tafsīr section of *Fath al-Ḥayy al-Qayyūm bi Sharḥ Rawḍat al-Fuhūm*, authored by Shihāb al-Dīn Aḥmad b. Aḥmad b. ʿAbd al-Ḥaqq al-Sunbāṭī al-Miṣrī al-Shāfiʿī (d. 999/1590–1591). Al-Sunbāṭī versified *al-Nuqāya*, a work by Abū al-Faḍl Jalāl al-Dīn ʿAbd al-Raḥmān b. Abī Bakr b. Muḥammad al-Khuḍayrī al-Suyūṭī al-Shāfiʿī (d. 911/1505), under the title *Rawḍat al-Fuhūm fī Naẓm Nuqāyat al-ʿUlūm li'l-Suyūṭī*, and subsequently produced a commentary on it entitled *Fath al-Ḥayy al-Qayyūm bi Sharḥ Rawḍat al-Fuhūm*. Employing qualitative research methods, this study identifies and comparatively examines eight extant manuscript copies of the work. First, information regarding al-Sunbāṭī is presented, and several established inaccuracies in the scholarly literature concerning both his name (often rendered as al-Sinbāṭī) and his work are corrected on the basis of classical sources. Subsequently, the manuscript copies examined in the study are introduced. In the analysis of the tafsīr section, particular attention is paid to the author's definition of tafsīr, his methodological approach, and the sources upon which he relied. Special emphasis is also given to the discipline of qirāʾāt (Qurʾānic recitations), which al-Sunbāṭī discusses independently within the tafsīr section. Throughout the study, the scholarly relationship between al-Sunbāṭī and al-Suyūṭī is highlighted. The findings demonstrate that al-Sunbāṭī adopted a balanced pedagogical approach aimed at facilitating students' understanding of tafsīr. Moreover, he presented the subject matter in an integrated manner by relating it to disciplines such as ḥadīth methodology, uṣūl al-fiqh, Arabic grammar (naḥw), and qirāʾāt. By introducing a previously unexamined versified approach to tafsīr methodology, this study fills a significant gap in the existing literature and contributes to the broader field of Islamic studies.

Keywords: Tafsīr, Classification of Sciences, Shihāb al-Dīn Ibn ʿAbd al-Ḥaqq al-Sünbātī, Jalāl al-Dīn al-Suyūṭī, *Fathu'l-Ḥayyi'l-Qayyūm*, *al-Nuqāya*.

الخلاصة

تؤدي المؤلفات التي أُلِّفت لأغراض تعليمية في التراث العلمي الإسلامي دورًا مهمًّا في تمكين الطلاب من استيعاب الموضوعات استيعابًا شموليًّا ومتكاملًا. وقد أُعِدَّت هذه الدراسة بالتركيز على قسم التفسير من كتاب "فتح الحي القيوم بشرح روضة الفهوم" لشهاب الدين أحمد بن أحمد بن عبد الحق السُنْبَاطِيّ المصري الشافعي (ت 999هـ/1590-1591م). وقد قام السنباطي بنظم متن "النقاية" لجلال الدين عبد الرحمن بن أبي بكر بن محمد الخضيري السيوطي الشافعي (ت 911هـ/1505م) تحت عنوان "روضة الفهوم في نظم نقاية العلوم للسيوطي"، ثم قام بشرحه في كتابه "فتح الحي القيوم بشرح روضة الفهوم". اعتمدت الدراسة المنهج النوعي، حيث تم حصر ثماني نسخ خطية من الكتاب ما زالت محفوظة إلى يومنا هذا، ثم جرت

دراستها دراسةً مقارنة. وقد بدأت الدراسة بتقديم ترجمة للمؤلف السنباطي، مع تصحيح بعض الأخطاء الشائعة في الدراسات السابقة المتعلقة باسمه (إذ يرد أحيانًا بصيغة "السِنْبَاطِيّ") وبكتابه، وذلك بالرجوع إلى المصادر التراثية. ثم عُرِّفت النسخ الخطية المعتمدة في البحث. وفي تحليل قسم التفسير من الكتاب، تم الوقوف بالتفصيل على تعريف المؤلف لعلم التفسير، ومنهجه فيه، والمصادر التي اعتمد عليها. كما خُصِّص مبحث مستقل لعلم القراءات الذي تناوله السنباطي بصورة مستقلة ضمن قسم التفسير. وخلال ذلك كله، أُبرزت الصلة العلمية التي ربطت السنباطي بالسيوطي وتأثره به. وقد خلصت الدراسة إلى أن السنباطي اتبع منهجًا وسطيًّا في تعليم التفسير، هدفه تيسير الفهم على الطلاب وتحقيق الفائدة لهم. كما تبين أنه قدَّم موضوعات التفسير في إطار متكامل يربطها بعلوم أخرى، مثل أصول الحديث، وأصول الفقه، والنحو، والقراءات. وبهذا تسهم الدراسة في سد فراغ مهم في مجال الدراسات التفسيرية من خلال التعريف بمنهج تفسيري منظوم لم يحظَ بالدراسة من قبل.

الكلمات المفتاحية: التفسير، تصنيف العلوم، شهاب الدين ابن عبد الحق السنباطي، جلال الدين السيوطي، فتح الحي القيوم.

Giriş

Müstakil tefsir eserleri yanında ilimlerin tasnif edildiği çalışmalarda da tefsire dair bilgiler bulunmaktadır. Bu tür eserlerin bir kısmı matbu olmakla birlikte önemli bir bölümü hâlâ yazma halindedir.

İslam düşünce geleneğinde müellifler, zamanla dinî ilimler başta olmak üzere farklı ilim dallarına ait konu, ilke ve meseleleri belirli bir sistem içinde ele almışlardır. Bu eserlerde ilimlerin temel unsurları açık bir şekilde ortaya konulmuş ve böylece her ilim dalının kapsamı ve sınırları daha belirgin hale getirilmiştir. Bu yöntem, ilimlerin daha düzenli bir çerçevede sunulmasını sağlamış ve özellikle eğitim sürecinde öğrencilerin konuları daha kolay anlamalarına katkıda bulunmuştur.[2]

İlimlerin tasnifine dair eserlerin yazılma sebepleri farklılık gösterebilir. Bu sebeplerden biri, talebelerin istifadesini sağlamaktır. Bu doğrultuda eser veren âlimlerden biri olan Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî (öl. 911/1505), *en-Nukâye* adlı eserini ilim öğrenmeye yeni başlayan mübtedîler için yazmıştır.[3] Süyûtî'nin bu eserine yazdığı *İtmâmü'd-Dirâye li-Kurrâ'i'n-Nukâye* adlı şerhi de en az asıl eser kadar önem kazanmıştır. Nitekim bu eser, birçok âlim tarafından şerh edilen önemli bir metin hâline gelmiştir.[4] Bunun yanı sıra *en-Nukâye* adlı eserin daha kolay öğrenilmesi ve ezberlenmesi amacıyla nazım hâline getirildiği de görülmektedir. Bu çalışmalar arasında Abdürraûf ez-Zemzemî el-Mekkî (öl. 976/1568), *Nazmü'n-Nukâye (Nazmü 'İlmi't-Tefsîr)* adlı eseriyle kitabın yalnızca tefsir bölümünü nazma çekmiş; Mansur et-Tabelâvî (öl. 1014/1606) ise *Menhecü't-Teysîr ilâ 'İlmi't-Tefsîr* adlı eseriyle bu manzumu şerh etmiştir.[5] Eserin tamamının nazma dönüştürülmesine örnek olarak ise Ahmed b. Ahmed b. Abdülhak es-Sünbâtî'nin (ö.999/1591), *en-Nukâye*'yi yaklaşık bin beş yüz beyit hâlinde manzum olarak yeniden kaleme aldığı *Ravzatü'l-Fuhûm fî Nazmi Nukâyeti'l-'Ulûm li's-Süyûtî* adlı eseri gösterilebilir.[6] Sünbâtî, yine bu eserini *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm bi Şerhi Ravzati'l-Fuhûm* adlı eseriyle şerh etmiştir. Sünbâtî ve eserleri hakkında kaynaklarda sınırlı bilgi yer almaktadır. Bununla birlikte onun farklı alanlarda kaleme aldığı birçok eseri bulunmaktadır.

Bu çalışmaya konu olan Sünbâtî'nin *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm bi Şerhi Ravzati'l-Fuhûm*[7] adlı eseri, *Ravzatü'l-Fuhûm*'un şerhi olup günümüze yazma olarak ulaşmıştır.

---

2 Mustakim Arıcı, "Temel Problemler Ekseninde Tasnîfü'l-ulûm ve Enmûzecü'l-ulûm Literatürleri", *İlimleri Sınıflamak İslam Düşüncesinde İlim Tasnifleri*, ed. Mustakim Arıcı (İstanbul: Klasik Yayınları, 2020), 36.

3 Abdullah Taha İmamoğlu, "İlimler Tasnifi Açısından Süyûtî'nin en-Nukâye'si", *İlimleri Sınıflamak İslam Düşüncesinde İlim Tasnifleri*, ed. Mustakim Arıcı (İstanbul: Klasik Yayınları, 2020), 321.

4 Ali Kürşat Turgut, *İslâm Düşüncesinde İlimler Tasnifi Geleneği* (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2022), 104-105.

5 İmamoğlu, "İlimler Tasnifi Açısından Süyûtî'nin en-Nukâye'si", 321-322.

6 İmamoğlu, "İlimler Tasnifi Açısından Süyûtî'nin en-Nukâye'si", 322.

7 Söz konusu eser, bazı kaynaklarda doğrudan Süyûtî'nin *İtmâmü'd-Dirâye* adlı eserinin şerhi olarak değerlendirilmiştir. bkz. İbrahim Agah Çubukçu, "İslam Müelliflerine Göre İlimlerin Taksimi ve Bunlar Arasında Gazzali'nin Yeri" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1-4 (01 Ocak 1959), 130; Halis Demir, "İlimler

Süyûtî'nin *en-Nukâye* geleneğini sürdüren bu eser, nazım ve şerh geleneği içerisinde tefsir ilminin öğretimine dair önemli veriler içermesine rağmen tefsir bölümü üzerine bugüne kadar müstakil bir araştırma yapılmamıştır. Bu çalışma, söz konusu boşluğu doldurmayı amaçlamakta; *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm*'un tefsir bölümünü inceleyerek Sünbâtî'nin tefsir anlayışını, ele aldığı konuları, takip ettiği yöntemi ve kullandığı kaynakları ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda çalışmada eserin tefsir bölümü incelenecek ve Sünbâtî'nin ilgili alandaki ilmî yaklaşımı değerlendirilecektir. *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* adlı eser ve tefsir bölümünü ele almadan önce Sünbâtî hakkında bilgi verilecektir.

1. Şehâbeddin İbn Abdülhak es-Sünbâtî (öl. 999/1590-1591)

1.1. Hayatı

Sünbâtî nisbesi,[8] kaynaklarda birden fazla şahıs için kullanılmaktadır. Özellikle çalışmamıza konu olan Sünbâtî hakkında yapılan araştırmalarda bu nisbe ile tanınan ve birbirini takip eden üç farklı şahsiyetin bulunduğu tespit edilmiştir. Bunlar aynı aileye mensup olup dede, baba ve torun olmak üzere üç nesli temsil etmektedir.

Dede Sünbâtî'nin tam adı, Abdülhak b. Muhammed b. Abdülhak b. Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. Abdülâl eş-Şeref b. eş-Şems es-Sünbâtî el-Kâhirî eş-Şâfiî'dir.[9] 842/1439 yılında doğan Sünbâtî, ilim tahsili sürecinde dönemin önemli âlimlerinden dersler almıştır. *Fethu'l-Bârî*'nin müellifi olan İbn Hacer el-Askalânî (öl. 852/1449) kendisine icazet vermiştir. Ardından Bedru'l-Aynî'den (öl. 855/1451), İbnü'l-Hümâm'dan (öl. 861/1457), Ömer Sâlih el-Bulkînî'den (öl. 868/1464) ve Celâleddîn el-Mahallî'den (öl. 868/1464) istifade etmiştir. Dede Sünbâtî, 931/1524–1525 yılında Mekke'de vefat etmiştir.[10]

Baba Sünbâtî'nin tam adı ise Şehâbeddin Ahmed b. Abdülhak b. Muhammed es-Sünbâtî el-Mısrî eş-Şâfiî'dir.[11] Kendisi el-Ezher Camii'nde vaizlik yapmıştır. İlk eğitimini babasından ve dönemin önde gelen âlimlerinden almış, 931/1524-1525 yılında babasıyla birlikte Mekke'de bulunmuştur. Babasıyla hac ibadeti sırasında Mescid-i Harâm'da vaaz vermiştir. Vaazları halk nezdinde büyük ilgi görmüştür. Öyle ki geniş kitlelere hitap eden bir vaiz olma

---

Tasnifi Literatürü Denemesi", *Balıkesir İlahiyat Dergisi* 5/1 (27 Haziran 2019), 60. Ancak inceleme sonucunda, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm*'un Süyûtî'nin *en-Nukâye* adlı eserine değil, es-Sünbâtî'nin kendi kaleme aldığı *Ravzatü'l-Fuhûm* adlı esere yazılmış bir şerh olduğu tespit edilmiştir.

8 Klasik kaynaklarda müfessirin nisbesi, özellikle harekeli biçimde "es-Sünbâtî" (السُنْبَاطِي) olarak kaydedilmiştir. Nitekim Süyûtî, *Lübbü'l-Lübâb fî Tahrîri'l-Ensâb* adlı eserinde yer adı olan es-Sünbâtî nisbesini şu şekilde açıklamaktadır: "es-Sünbâtî; sin harfi dammeli, nun harfi sakin okunur. Mısır'ın batı köylerinden olan Sünbât'a nisbetle anılır." bkz. Celâlüddîn es-Süyûtî, *Lübbü'l-Lübâb fî Tahrîri'l-Ensâb*, ed. Muhammed Ahmed Abdülaziz - Eşref Ahmed Abdülaziz (Beyrut- Lübnan: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1991), 29. Bu kullanım kaynaklarda da teyit edilmektedir. bkz. Hayreddin ez-Ziriklî, *el-Aʿlâm: Kâmûsu Terâcimi li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ mine'l-ʿArab ve'l-müstaʿribîn ve'l-müsteşrikîn* (Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melayin, 2002), 92; Ömer Rızâ Kehhâle, *Muʿcemü'l-Müʾellifîn: Terâcimü Musannifi'l-Kütübi'l-ʿArabiyye* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993), 1/95; Velîd b. Ahmed el-Hüseyn ez-Zübeyrî vd. (ed.), *Mevsûʿatü'l-Müyessera fî Terâcimi Eimmeti't-Tefsîr ve'l-İkrâ ve'n-Nahv ve'l-Luga* (Manchester, Birleşik Krallık: el-Hikme Dergisi, 2003), 2/1129. Buna karşılık, müfessir Türkçe literatürde genellikle "es-Sinbâtî" şeklinde anılmaktadır. bkz. Halit Özkan, "Süyûtî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 01 Aralık 2025); Ahmet Gökdemir, "Kıraat Eğitiminde Ali b. Süleyman el-Mansûrî Öncesi Mısır Tarikinin Arka Planı: Biyografik Bir İnceleme" *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 18/1 (2018), 182. Ancak yukarıda belirtilen kaynaklarda görüldüğü üzere ismin, özellikle harekeli biçimde "es-Sünbâtî" olduğu kaydedilmektedir. Dolayısıyla "es-Sinbâtî" şeklindeki kullanımın hatalı bir nisbe tercihi olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple çalışmada, kaynaklardaki doğru kullanım esas alınarak "es-Sünbâtî" yazımı benimsenmiştir.

9 ez-Zübeyrî vd., *el-Mevsûʿatü'l-Müyessera*, 2/1129.

10 Muhammed b. Abdülaziz eş-Şayi', *Ârâu İbn Hacer el-Heytemî el-İtikâdiyye Arz ve Takvim fi Davi Akidetis-Selef*, (Riyad: Dâru'l-Minhâc, 1427) 36; el-Ayderûs Muhyiddin, *en-Nûru's-Sâfir an Ahbâri'l-Karni'l-Âşır*, ed. Dr. Ahmed Hâlû vd. (Beyrut: Dâru Sâdır, 2001), 213. ez-Zübeyrî vd., *el-Mevsûʿatü'l-Müyessera*, 2/1129-1130.

11 Ebü'l-Felah Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb fî Ahbâri men Zeheb*, thk. Mahmûd Arnaut-Abdülkadir Arnaut (Beyrut: Dâru İbn Kesir, 1986), 10/402.

özelliğiyle öne çıkan eş-Şa'râvî (öl. 1998),[12] "Vaizler arasında, halkın bu kadar ilgi gösterdiği başka birini görmedik. Vaazdan indiğinde insanlar onun etrafını sarar, adeta birbirleriyle itişirlerdi" sözünü nakletmiştir.[13] Babasının Mekke'de vefatı üzerine cenaze namazını kendisi kıldırmıştır. Şer'î ilimlerde derin birikime sahip olan Sünbâtî, Ehl-i sünnet ve'l-cemaatin önde gelen temsilcilerinden biri kabul edilmiştir. Şöhreti Mısır'ın yanı sıra Şam, Hicaz, Yemen ve Rum diyarlarına kadar yayılmış; Mısır'daki âlimler ve halk nezdinde büyük saygınlık kazanmıştır. 950/1543 yılında vefat etmiştir.[14]

Çalışmamızın konusunu ise bu aileye mensup olan torun Sünbâtî oluşturmaktadır. Tabakât kitaplarında hayatı hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır.

Tam adı Şehâbeddin Ahmed b. Ahmed b. Abdülhak es-Sünbâtî el-Mısrî eş-Şâfiî'dir.[15] 930/1523–1524 yılında, Mısır'ın Sünbât[16] beldesinde doğan Sünbâtî, kaynaklarda fakih, müellif ve Şâfi mezhebine mensup bir âlim olarak zikredilmektedir.[17]

Vefat tarihi hususunda kaynaklar arasında ihtilaf bulunmaktadır. Sünbâtî'nin İbnü'l-Kâdî olarak bilinen öğrencisi Ahmed İbnü'l-Miknâsî (öl. 1025/1616-1617), hocasıyla 986/1578-1579 yılında Mısır'da karşılaştığını, ondan bazı manzumeler okuduğunu, kendisine icazet verdiğini ve Sünbâtî'nin 999/1590-1591 yılında vefat ettiğini nakletmektedir.[18] Bir diğer öğrencisi olan Muhammed el-Gazzî (öl. 1061/1650-1651) ise Sünbâtî'nin 997/1588-1589 veya 998/1589-1590 yılında vefat ettiğini zikretmektedir.[19] Buna karşılık İbnü'l-İmâd (öl. 1089), onun 997/1588-1589 yılında vefat ettiğini kaydetmektedir.[20]

Daha sonraki dönem âlimlerinden Abdülfettâh el-Mersafî (öl. 1409), *Hidâyetü'l-Kârî* adlı eserinde bu ihtilaflara temas etmiş, ancak herhangi bir tercihte bulunmamıştır. [21] İsmâîl Paşa el-Bağdâdî (öl. 1920), *Hediyyetü'l-Ârifîn* adlı eserinde ise Sünbâtî'nin 990/1582-1583 yılında vefat ettiğini belirtmiştir.[22] Buna mukabil Hayreddin ez-Ziriklî (öl. 1976), *el-A'lâm* adlı eserinde ve Ömer Rıza Kehhâle (öl. 1987) de *Mu'cemü'l-Mü'ellifîn* adlı eserinde onun 995/1586-1587 yılında vefat ettiğini kaydetmiştir. [23]

Mevcut rivâyetler dikkate alındığında Sünbâtî'nin vefat tarihine dair en güvenilir bilgilerin, kendisiyle doğrudan temas kurmuş olan öğrencileri Ahmed İbnü'l-Miknâsî ve Muhammed el-Gazzî tarafından nakledildiği anlaşılabilir. Ancak Miknâsî ve Gazzî tarafından nakledilen tarihler hicri 997/1588-1589, 998/1589-1590 ve 999/1590-1591 şeklinde birbirinden farklılık arz etmektedir. Bununla birlikte Gazzî'nin verdiği tarihler ihtimalli olarak 997/1588-1589 veya 998/1589-1590 iken, Miknâsî'nin verdiği 999/1590-1591 tarihi kesin bir ifade taşımaktadır. Kanaatimizce Miknâsî'nin naklettiği bu tarih, Gazzî'nin zikrettiği muhtemel tarihleri de

---

12 Hilal Görgün, "Şa'râvî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 22 Şubat 2026).

13 Necmeddin el-Gazzî, *el-Kevâkibü's-Sâ'ire bi-A'yâni'l-Mi'eti'l-'Âşire*, thk. Halil el-Mansur (Beyrut- Lübnan: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 2/112; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb fi Ahbâri men Zeheb*, 10/402.

14 Necmeddin el-Gazzî, *el-Kevâkibü's-Sâ'ire*, 2/112; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb fi Ahbâri men Zeheb*, 10/402.

15 Kehhâle, *Mu'cemü'l-Mü'ellifîn,* 1/95; Abdülfettâh el-Mersafî, *Hidâyetü'l-Kârî ilâ Tecvîdi Kelâmi'l-Bârî* (Medine: Mektebetü Tayyibe, ts.), 2/778.

16 Sünbât**,** bir yerleşim yeridir. Kaynaklarda ayrıca Sünbûtiyye ve Sünmûtiyye adlarıyla da zikredilir. Mısır'a bağlı bölgelerden birinde, Kavseniyye Adası'nda yer alan bir kasabadır. bkz. Ebû Abdillâh Şehâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî el-Bağdâdî, *Mu'cemü'l-Mü'ellifîn* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1977), 3/261.

17 Necmeddin el-Gazzî, *el-Kevâkibü's-Sâ'ire*, 2/112; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb fi Ahbâri men Zeheb,* 10/402.

18 Miknâsî, İbnü'l-Kadi Ahmed, *Dürretü'l-Hicâl fi Esmâ'i'r-Ricâl: Zeylü Vefeyâti'l-A'yân*, thk. Muhammed el-Ahmedi Ebü'n-Nur (Kahire: Dârü't-Türâs, 1970), 1168.

19 Necmeddin el-Gazzî, *el-Kevâkibü's-Sâ'ire*, 3/106.

20 İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb fi Ahbâri men Zeheb,* 10/644.

21 el-Mersafî, *Hidâyetü'l-Kârî*, 2/778.

22 İsmâîl Paşa el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-'Ârifîn Esmâ'ü'l-Mü'ellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn* (Beyrut- Lübnan: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 1/149.

23 Ziriklî, *el-A'lâm*, 92; Kehhâle, *Mu'cemü'l-Mü'ellifîn*, 1/95.

kapsayıcı niteliktedir. Bu sebeple Sünbâtî'nin vefat tarihinin 999/1590-1591 olarak kabul edilmesi daha isabetli görülebilir.

1.2. Hocaları

Sünbâtî, yaşadığı dönemde daha ziyade kıraat âlimleri arasında şöhret kazanmıştır. Kaynaklarda adı öne çıkan hocaları arasında babası Şehâbeddin Ahmed b. Abdülhak es-Sünbâtî (öl. 950/1543-44),[24] Şehâze el-Yemenî eş-Şâfiî el-Mısrî (öl. 977/1569-70),[25] Muhammed b. Ebü'l-Hayr el-Mâlikî (öl. ?)[26] ve Yûsuf b. Zekeriyyâ İbnü'l-Kâdî Zeynüddîn es-Sünbükî (öl. 987/1579-80)[27] yer almaktadır.

1.3. Öğrencileri

Sünbâtî, ilmî birikimi ve kıraat sahasındaki otoritesiyle döneminin önde gelen âlimlerini yetiştirmiştir. Kaynaklarda zikredilen öğrencileri arasında Muhammed b. Kâsım el-Kassâr el-Gırnâtî el-Asl el-Fâsî (öl. 1012/1603-04),[28] Ömer b. İbrâhîm İbn Kâşûha (öl. 1017/1608-09),[29] Seyfüddîn b. Atâullah Ebü'l-Fütûh el-Vifâî (öl. 1020/1611-12),[30] Abdülkâdir b. Muhammed Zeyn el-Feyyûmî (öl. 1022/1613-14),[31] Ahmed b. Muhammed el-Miknâsî (öl. 1025/1616-17),[32] Abdurrahmân b. Şehâze el-Yemenî (öl. 1050/1640-41)[33] ve Ebü'l-Mekârim Muhammed el-Gazzî (öl. 1061/1650-51)[34] yer almaktadır.

1.4. İlmî Kişiliği

Sünbâtî, manzûm ve mensûr eserler kaleme almış ve bu teliflerinin güzelliği özellikle vurgulanarak övülmüştür.[35] İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb* adlı eserinde Sünbâtî'nin başta babası olmak üzere Mısır'ın önde gelen âlimlerinden ders aldığını belirtmektedir. Ayrıca ders verdiği ve gerektiğinde fetva verdiği ifade edilmektedir. Bu yönüyle Sünbâtî, Mısır bölgesinde adıyla işaret edilen, ilmî otoritesi kabul edilen kimselerden biri hâline gelmiştir. Onun ilmî birikiminin değeri, kulakları süsleyen bir mecazla anlatılmıştır.[36] Özellikle on sekiz[37] ilmi bir araya getirdiği manzumesinin zikre değer olduğu söylenir.[38] Burada kastedilen eser *Ravzatü'l-Fuhûm'*dur. Eserleri tanıtılırken Sünbâtî'nin pek çok ilim dalında bilgi sahibi âlim olduğu vurgulanmaktadır.[39]

Sünbâtî'nin özellikle kıraat alanındaki uzmanlığı, Mersafî aracılığıyla daha açık biçimde anlaşılmaktadır. Mersafî, *Hidâyetü'l-Kârî* adlı eserinde Sünbâtî'den bahsederken, onun

---

24 Zübeyrî vd., *el-Mevsûʿatü'l-Müyessera*, 2/1129; el-Gazzî, *el-Kevâkibü's-Sâʾire*, 3/112.

25 Mustafa bin el-Hasan bin Yakub el-İslâmbûlî, *Mürşidü't-Talebe ilâ Maʿrifeti Turuki't-Tayyibe*, 68ª; Muhammed Emin b. Fazlullah b. Muhibbillah ed-Dımaşki Muhibbi, *Hulâsatü'l-Eser fî Aʿyâni'l-Karni'l-Hâdî ʿAşer* (Beyrut: Dâru Sâdır, ts.), 3/358.

26 Zemzemî, Yahya bin Muhammed Hasan bin Ahmed, *Şerhu Allâme İbn Abdülhak es-Sünbâtî alâ Hırzi'l-Emânî li'ş-Şâtıbî (Dirâse ve Tahkik)*, (Mekke: Câmiatu Ümmi'l-Kurâ, Külliyyetü'd-Da've ve Usuli'd-Dîn, Doktora Tezi, 1418), 70.

27 el-İslâmbûlî, *Mürşidü't-Talebe ilâ Maʿrifeti Turuki't-Tayyibe*, 68ª.

28 Miknâsî, *Dürretü'l-Hicâl,* 153.

29 Muhibbi, *Hulâsatü'l-Eser*, 3/208.

30 Muhibbi, *Hulâsatü'l-eser,* 2/220; ez-Zübeyrî vd., *el-Mevsûʿatü'l-Müyessera*, 2/1027.

31 Muhibbi, *Hulâsatü'l-Eser*, 2/456.

32 Miknâsî, *Dürretü'l-Hicâl,* 1168.

33 Miknâsî, *Dürretü'l-Hicâl,* 1168.

34 Miknâsî, *Dürretü'l-Hicâl,* 1168.

35 Necmeddin el-Gazzî, *el-Kevâkibü's-Sâʾire*, 2/112; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb fi Ahbâri men Zeheb*, 10/402.

36 İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb fi Ahbâri men Zeheb*, 10/644.

37 Kaynaklarda 17 ilimden bahsedildiği belirtilmekle birlikte eserin incelenmesi sonucunda aslında 18 ilmi kapsadığı görülmektedir.

38 Mersafî, *Hidâyetü'l-Kârî*, 2/778; Miknâsî, *Dürretü'l-Hicâl*, 1168.

39 Kehhâle, *Muʿcemü'l-Müʾellifîn,* 1/95.

Şâtıbiyye şerhinin diğer biyografik kaynaklarda zikredilmediğini, ancak bu şerhin birçok bölgede yaygın, son derece kıymetli ve faydalı bir eser olduğunu ifade ederek övgüyle söz etmiştir. Bu şerhi gören kimsenin, Sünbâtî'nin ilmî derinliğini, özellikle kıraat ve tecvid ilmindeki geniş bilgisini açıkça fark edeceğini belirtmiştir. Ayrıca kıraat ilminde sahip olduğu dokuzdan fazla icazetin tamamının isnadında Sünbâtî'nin yer aldığını ifade ederek, onun bu alandaki yetkinliğini perçinlemektedir.[40]

1.5. Eserleri

Sünbâtî'nin farklı ilim dallarında kaleme aldığı birçok eser bulunmaktadır. Babası ile kendisi arasındaki isim benzerliğinden dolayı bazı eserlerin nispetinde karışıklıklar yaşanmışsa da tespit edebildiğimiz kadarıyla Sünbâtî'ye ait eserler şunlardır: *el-Fetâvâ*, Rabat Kütüphanesi'nde 124K numarasıyla kayıtlı olup bazı öğrencileri tarafından derlenmiş ve 432 sayfadan oluşmuştur.[41] Astronomi alanına dair yazdığı *İzhârü'l-Esrâr* ise beş varaklık kısa bir risaledir.[42] Fıkıh ve usûl sahasında *Şerhu'r-Risâle fi'l-ʿAmeli bi'r-Rubʿi'l-Mücîb*[43] ile *Hâşiyetü ʿalâ Şerhi'l-Mahallî li'l-Verakât li'l-İmâm el-Cüveynî*[44] adlı eserleri bulunmaktadır. Kıraat ilmine ilişkin kaleme aldığı *Şerh ʿalâ Hırzi'l-Emânî li'ş-Şâtıbî*,[45] yedi mütevatir kıraati konu edinmektedir. Ayrıca *Şerhu'l-Kasîde el-Hemziyye fi'l-Medâ'ihi'n-Nebeviyye*[46] ile Bûsîrî'nin *Hemziyye* kasidesini şerh etmiş, *Şerhu Mukaddimeti Zekeriyyâ el-Ensârî*[47] adlı eserinde ise besmele ve hamdele konularını ele almıştır. Bu eser, Beyrut'ta bulunan Züheyr eş-Şâviş Kütüphanesi'nde muhafaza edilmektedir.[48] Sünbâtî'nin önemli çalışmalarından biri olan *Ravzatü'l-Fuhûm fî Nazmi Nukâyeti'l-ʿUlûm li's-Süyûtî*, [49] Celâleddin es-Süyûtî'nin *en-Nukâye* adlı eserinin manzum hâle getirilmiş şeklidir. Müellif, daha sonra bu eserini *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm bi Şerhi Ravzati'l-Fuhûm*[50] adlı çalışmasıyla şerh etmiş olup, bu araştırmada söz konusu şerhin tefsir bölümü incelenecektir.

2. Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm bi Şerhi Ravzati'l-Fuhûm

Sünbâtî'nin tefsir çalışmaları, Süyûtî'nin eserleriyle doğrudan bağlantılıdır. Süyûtî'nin *en-Nukâye* adlı eseri, on dört ilim dalını içeren bir derlemedir ve müellif tarafından *İtmâmü'd-Dirâye li-Kurrâ'i'n-Nukâye* adıyla şerh edilmiştir. Sünbâtî, bu esere dört ilim dalı daha ekleyerek onu *Ravzatü'l-Fuhûm fî Nazmi Nukâyeti'l-ʿUlûm li's-Süyûtî* adıyla nazma çevirmiştir. Daha sonra nazma çevirdiği bu eserini, kendi şerhi olan *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm bi Şerhi Ravzati'l-Fuhûm*'da açıklamıştır.

---

40 Mersafî, *Hidâyetü'l-Kârî*, 2/778.
41 Ziriklî, *el-Aʿlâm*, 92.
42 Kehhâle, *Muʿcemü'l-Müʾellifîn*, 1/95; el-Mersafî, *Hidâyetü'l-Kârî*, 2/778.
43 Kehhâle, *Muʿcemü'l-Müʾellifîn,* 1/95; el-Mersafî, *Hidâyetü'l-Kârî*, 2/778; ez-Ziriklî, *el-Aʿlâm*, 92.
44 Ziriklî, *el-Aʿlâm*, 92; el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-ʿÂrifîn*, 1/149.
45 Bu eser üzerine tahkik ve dirâseyi kapsayan bir doktora tezi hazırlanmıştır. bkz. Zemzemî, Yahya bin Muhammed Hasan bin Ahmed, *Şerhu Allâme İbn Abdülhak es-Sünbâtî alâ Hırzi'l-Emânî li'ş-Şâtıbî (Dirâse ve Tahkik)*, (Mekke: Câmiatu Ümmi'l-Kurâ, Külliyyetü'd-Da've ve Usuli'd-Dîn, Doktora Tezi, 1418). Eserin doğru adı *Şerhu alâ Hırzi'l-Emânî li'ş-Şâtıbî* şeklindedir. Ancak bazı kaynaklarda bu eser *Şerhu'ş-Şâtıbiyye* olarak da kaydedilmiştir. bkz. el-Mersafi, *Hidâyetü'l-Kârî*, 2/778.
46 Mersafî, *Hidâyetü'l-Kârî*, 2/778; el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-ʿÂrifîn*, 1/149; ez-Ziriklî, *el-Aʿlâm,* 92; Kehhâle, *Muʿcemü'l-Müʾellifîn,* 1/95.
47 Kehhâle, *Muʿcemü'l-Müʾellifîn*, 1/95; el-Mersafî, *Hidâyetü'l-Kârî*, 2/778; ez-Ziriklî, *el-Aʿlâm*, 92.
48 Ziriklî, *el-Aʿlâm*, 92.
49 Kehhâle, *Muʿcemü'l-Müʾellifîn,* 1/95; el-Mersafî, *Hidâyetü'l-Kârî*, 2/778; ez-Ziriklî, *el-Aʿlâm*, 92; el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-ʿÂrifîn*, 1/149.
50 Kehhâle, *Muʿcemü'l-Müʾellifîn*, 1/95; el-Mersafî, *Hidâyetü'l-Kârî*, 2/778; ez-Ziriklî, *el-Aʿlâm*, 92; el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-ʿÂrifîn,* 1/149.

*İtmâmü'd-Dirâye'*de yer alan ilimler dört ana başlık altında toplanabilir: Şer'î ilimler başlığı altında usûlü'd-dîn, tefsir, hadis, fıkıh usûlü, ferâiz ve tasavvuf ilimleri yer almaktadır. Bu ilimler doğrudan dinî konuları ele alan temel ilimlerdir. Âlet ilimleri başlığı altında nahiv ve sarf (tasrif) ilimleri bulunmaktadır. Bu ilimler, şer'î ilimlerin doğru anlaşılmasını sağlayan yardımcı ilimlerdir. Arap dili ve belâgat ilimleri başlığı altında hat, meânî, beyân ve bedî' ilimleri yer almaktadır. Bu ilimler, Arap dilinin yapısını ve edebî yönünü incelemektedir. Son olarak teşrîh ve tıb ilimleri ise aklî ilimler başlığı altında yer almakta olup insan bedeni ve sağlıkla ilgili konuları ele almaktadır.

*Ravzatü'l-Fuhûm'*da yer alan ilimler de benzer başlıklar altında toplanabilir. Şer'î ilimler başlığı altında usûlü'd-dîn, tefsir, hadis, fıkıh usûlü, ferâiz ve tasavvuf ilimleri yer almaktadır. Âlet ilimleri başlığı altında nahiv, sarf (tasrif) ve mantık ilimleri bulunmaktadır. Arap dili ve belâgat ilimleri başlığı altında hat, meânî, beyân, bedî', arûz ve kavâfî ilimleri yer almaktadır. Aklî ilimler başlığı altında ise teşrîh ve tıb ilimleri bulunmaktadır. Ayrıca hisâb ilmi de aklî ilimler kapsamında yer almaktadır.

Bu iki eser karşılaştırıldığında, *Ravzatü'l-Fuhûm'*un daha geniş bir ilim tasnifi içerdiği görülmektedir. *İtmâmü'd-Dirâye*'de yer alan ilimlere ek olarak *Ravzatü'l-Fuhûm*'da mantık, hisâb, arûz ve kavâfî ilimleri yer almaktadır. Bu durum, müellifin *Ravzatü'l-Fuhûm*'da ilimleri daha geniş bir çerçevede ele aldığını göstermektedir. Sünbâtî önce *Ravzatü'l-Fuhûm*'da bilgileri nazma dökmüş, ardından bu manzum metni *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm'*da ayrıntılı biçimde şerh etmiştir. Bu sebeple *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm,* hem *İtmâmü'd-Dirâye*'de yer alan bilgileri hem de *Ravzatü'l-Fuhûm*'daki nazmı daha açık ve anlaşılır biçimde kavramak için önemli bir eserdir.

2.1. Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm'un Yazma Nüshalarında Tefsir Bölümü

Eserin matbu baskısı bulunmamaktadır. Bundan dolayı çalışma yazma nüshalar üzerine inşa edilmiştir. Sünbâtî'nin *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* adlı eserine ait 8 adet yazma nüsha tespit edilmiştir. Yazma nüshaların kütüphane kayıtları, varak sayıları, istinsah tarihleri ve tefsir bölümlerine dair bilgiler şu şekilde özetlenebilir:

2.1.1. Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye, No: 431 "Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm bi Şerhi Ravzati'l-Fuhûm":

431 numarada kayıtlı olan nüsha, 274 varaktan oluşmaktadır. Muhammed b. Ali b. Hasan el-Cezerî eş-Şafiî el-Ezherî tarafından hicri 13 Şevval 984 yılı Perşembe günü/Miladi 3 Ocak 1577 Perşembe tarihinde istinsah edildiği kaydedilmiştir. Bu tarih, müellifin yaşadığı döneme denk gelmesi açısından nüshayı önemli hale getirmekte ve eseri bizim için birincil kaynak kılmaktadır. Tefsir bölümü nüshanın 18^{b}-47^{a} varakları arasında yer almaktadır.

2.1.2. Süleymaniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa, No: 2779 "Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm bi Şerhi Ravzati'l-Fuhûm":

2779 numarada kayıtlı olan nüsha, 316 varaktan oluşmaktadır. hicri 989 yılı Receb ayının 10'u Perşembe /Miladi 10 Ağustos 1581 Perşembe tarihinde Yahya ed-Distî tarafından istinsah edilmiştir. Müellifin hayatta olduğu dönemde yazılması sebebiyle bu nüsha da önemlidir. Eserin tefsir bölümü 22^{a}-55^{b} varakları arasında yer almaktadır.

2.1.3. Süleymaniye Kütüphanesi, Damad İbrahim, No: 386 "Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm bi Şerhi Ravzati'l-Fuhûm":

Damad İbrahim 386 numaralı yazma, 523 varaktan oluşmakta ve ferağ kaydında Muhammed el-Ezherî tarafından istinsah edildiği belirtilmektedir. hicri 1051 yılı Zilkade ayının 12'si Çarşamba/Miladi 12 Şubat 1642 Çarşamba tarihinde tamamlanmıştır. Tefsir bölümü 35[a]-91[b] varakları arasında yer almaktadır.

2.1.4. Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, No: 3702 "Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm bi Şerhi Ravzati'l-Fuhûm":

Hicri 1062 yılı Şevval ayının 15'i Perşembe/Miladi 19 Eylül 1652 Perşembe tarihinde Mansur ed-Dimnavî el-Ezherî tarafından istinsah edilmiş nüshadır. Eserin tefsir bölümü 33[b]-86[a] varakları arasında yer almaktadır.

2.1.5. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hacı Selim Ağa, No: 978 "Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm bi Şerhi Ravzati'l-Fuhûm":

362 varaktan oluşan nüsha, hicri 1140 senesi Receb ayında/Miladi 1728 senesi Şubat veya Mart ayında İzzeddin İbn Nurullah el-Cumaî/el-Cemaî tarafından temize geçirilmiş bir nüshadan çoğaltılmıştır. Eserin tefsir bölümü 22[a]-56[a] varakları arasında yer almaktadır.

2.1.6. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, No: 81 "Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm bi Şerhi Ravzati'l-Fuhûm":

275 varaktan oluşan nüsha, müellifin kendi el yazısıyla kaleme aldığı nüshadan hicri 982 yılı Receb ayının 2'si Pazartesi/Miladi 18 Ekim 1574 Pazartesi tarihinde temize çekilmiştir. Ebu'l-Yemen Ahmed b. Abdülbâkî el-Mahallî tarafından hicri 1154 yılı Rabiulevvel ayının 4. günü Cumartesi/Miladi 20 Mayıs 1741 Cumartesi tarihinde yazımı tamamlanan bu eser, müellifin yaşadığı dönemde hazırlanmış bir nüshadan çoğaltılmıştır. Eserin tefsir bölümü ise 20[b]-51[b] varakları arasında yer almaktadır.

2.1.7. Süleymaniye Kütüphanesi, Kılıç Ali Paşa, No: 544 "Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm bi Şerhi Ravzati'l-Fuhûm":

241 varaktan oluşan nüshada tefsir bölümü 15[a]-38[b] varakları arasında yer almaktadır.

2.1.8. Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi, No: 2956 "Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm bi Şerhi Ravzati'l-Fuhûm":

2956 numarada kayıtlı olan nüsha, 319 varaktan oluşmaktadır. Ferağ kaydı bulunmayan eserin girişinde her bir ilmin alt başlıkları özenle kaydedilmiştir. Tefsir bölümü ise 21[a]-54[a] varakları arasında yer almaktadır. Veliyyüddin Efendi nüshasında özellikle kıraat ilmine dair kısımlarda belirgin hatalar tespit edilmiştir.[51] Bu durumun nüshayı istinsah eden müstensihin kıraat ilmi konusunda yeterli bilgiye sahip olmamasından kaynaklanmış olması muhtemeldir.

Makalede esas alınan nüsha, diğer nüshalara kıyasla müellifin yaşadığı dönemde istinsah edilmiş olması sebebiyle Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye Koleksiyonu'nda 431 numarada kayıtlı yazmadır. Çalışmada esere dair verilen dipnotlarda Hamidiye nüshası esas alınmıştır. Metnin okunamayan veya problemli kısımlarında ise yine müellifin yaşadığı dönemde istinsah edilmesi bakımından önem arz eden Süleymaniye Kütüphanesi Şehit Ali Paşa

[51] Örneğin İbnü'l-Cezerî'nin ismi bazı yerlerde İbnü'l-Cevzî olarak yazılmıştır. bkz. Şehâbeddîn es-Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm bi Şerhi Ravzati'l-Fuhûm* (Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi, 2956) vr. 29[a].

Koleksiyonu'nda 2779 numarada kayıtlı nüshaya başvurulmuş; gerektiğinde diğer nüshalardan da yararlanılmıştır.

Bu sebeple söz konusu nüsha tek başına esas alınmamış; başta Hamidiye nüshası olmak üzere diğer nüshalarla karşılaştırılarak dikkatle değerlendirilmiştir.

3. Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm bi Şerhi Ravzati'l-Fuhûm'da Tefsir Bölümü

Sünbâtî'nin tefsir bölümünde ele aldığı konular, yalnızca âyetlerin anlamını açıklamakla sınırlı değildir. Müellif, tefsir kavramlarını ele alırken bunlarla ilişkili farklı ilim dallarına da değinmiştir. Bu durum, onun tefsiri dar anlamda bir yorum faaliyeti olarak değil, Kur'ân'ı doğru anlamaya yardımcı olan çeşitli ilmî konuları kapsayan geniş bir ilim olarak ele aldığını göstermektedir.

İlk olarak ulûmü'l-Kur'ân kapsamında Kur'ân'ın mahiyetine ve özelliklerine dair konular ele alınmıştır. Kur'ân kelimesinin tanımı,[52] sure ve âyet kavramlarının açıklanması,[53] sureler arasındaki fazilet meselesi[54] ve Kur'ân'ın Arapça dışında okunmasının hükmü gibi konular,[55] Kur'ân'ın yapısını ve temel özelliklerini açıklamaya yöneliktir. Ayrıca Mekkî ve Medenî ayrımı,[56] hadarî ve seferî,[57] leylî ve neharî,[58] sayfî ve şitâî,[59] firâşî[60] gibi tasnifler, esbâbı nüzûl[61] ile ilk ve son inen âyetlere dair bilgiler,[62] âyetlerin iniş süreciyle ilgili konuları kapsamaktadır. Söz konusu konular, âyetlerin doğru anlaşılması açısından önemli bir yer tutmaktadır.

Tefsir yöntemine dair konular da bu bölümde yer almaktadır. Tefsirin tanımı,[63] mana ile rivâyetin hükmü[64] ve reyle tefsir yapmanın hükmü gibi meseleler,[65] tefsirin nasıl yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bunun yanında umûm, husûs,[66] mutlak, mukayyed,[67] mantûk, mefhûm,[68] mücmel, müevvel,[69] nâsih ve mensûh[70] gibi konular, lafızların anlamı ve hükümle ilişkisini açıklamaktadır. Kur'ân ile Sünnet arasındaki tahsîs[71] meseleleri de tefsirde kullanılan deliller arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Bu durum müfessirin tefsir faaliyetinde başta usûl-i fıkıh olmak üzere farklı ilimlerden yararlandığını ortaya koymaktadır.

---

52 Şehâbeddin es-Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm bi Şerhi Ravzati'l-Fuhûm* (Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye, 431) vr. 19^{a}.
53 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 19^{a}.
54 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 19^{b}.
55 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 20^{a}.
56 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 20^{a}-20^{b}.
57 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 20^{b}-21^{b}.
58 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 21^{b}-22^{b}.
59 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 22^{a}-22^{b}.
60 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 22^{b}-23^{a}.
61 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 23^{a}-23^{b}.
62 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 24^{a}-25^{a}.
63 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 18^{b}.
64 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 20^{a}.
65 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 20^{a}.
66 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 39^{b}-40^{b}.
67 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 42^{b}-43^{a}.
68 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 42^{a}-42^{b}.
69 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 41^{a}-41^{b}.
70 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 43^{a}-44^{a}.
71 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 40^{a}-41^{b}.

Arap dili ve belâgat ile ilgili konular da tefsir bölümünde önemli bir yer tutmaktadır. Garîb, mu'arrab,[72] mecâz,[73] müşterek, müterâdif,[74] istiâre ve teşbîh[75] gibi konular, Kur'ân'daki kelimelerin anlam özelliklerini açıklamaktadır. Fasl, vasl, 'icâz, itnâb, musâvât ve kasr[76] gibi konular ise Kur'ân'ın anlatım biçimi ve üslûbu ile ilgilidir. Bu başlıklar, Kur'ân'ın dilsel ve edebî yönünü anlamaya katkı sağlamaktadır.

Ayrıca kıraat ile ilgili konulara da yer verilmiştir. Mütevâtir, âhâd ve şâz kıraatler[77] ile Peygamber'in kıraati,[78] sahâbe ve tabiînden olan râvî ve hâfızlar,[79] kıraatlerin nakil yönünü göstermektedir. Vakf,[80] ibtidâ,[81] imâle,[82] med,[83] hemzenin tahfîfi,[84] idgâm, izhâr ve ihfâ[85] gibi konular ise Kur'ân'ın doğru okunmasına dair esasları açıklamaktadır. Bu durum, Kur'ân'ın doğru okunmasının onun doğru anlaşılması açısından önemli olduğunu göstermektedir. Son olarak Kur'ân'da bulunan isimler, künyeler,[86] lakaplar ve mübhemât[87] gibi konular da ele alınmıştır. Bu konular, âyetlerde geçen şahısların kimliklerinin belirlenmesine yardımcı olmakta ve âyetlerin daha doğru anlaşılmasını sağlamaktadır.

Bütün bu konular birlikte değerlendirildiğinde, Sünbâtî'nin tefsir bölümünde ulûmu'l-Kur'ân, kıraat, Arap dili ve belagati ve fıkıh usulü gibi tefsir ilmiyle doğrudan ilgili konuların sistemli bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Bu durum, müfessirin tefsiri Kur'ân'ı anlamaya yönelik farklı ilim dallarını kapsayan kapsamlı ve bütüncül bir ilim olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Sünbâtî'nin tefsir usulünde Süyûtî'nin metinlerini merkeze almasının ve izlediği şerh yönteminin anlaşılabilmesi için her iki müellifin de eserlerinin telif gayelerine dair ifadelerine bakmak gerekir. Nitekim Süyûtî, asıl metin olan *en-Nukâye*'nin eğitim-öğretime yönelik muhtasar yapısını şu ifadelerle dile getirmektedir:

"'en-Nukâye' ismini verdiğim ve on dört ilmin hülasasını derlediğim bu risalede, son derece veciz ve muhtasar olmaya azami gayret gösterdim. Başkalarının hacimli kitaplarda neşrettiği bilgileri bu metnin lafızları arasına öyle bir yerleştirdim ki talebenin bununla birlikte başka bir esere ihtiyacı kalmaz...".[88]

Öte yandan Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* adlı eserinin mukaddimesinde bu muhtasar metne neden bir şerh yazma ihtiyacı hissettiğini ve izlediği yöntemi şu şekilde beyan etmektedir:

"Bu eseri beğenen bazı kardeşler benden, içindeki konuları açıklayan bir şerh yazmamı istediler. Ben de daha faydalı olması için bu isteği kabul ettim. Bu şerhi hazırlarken ne

72 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 34[a]-35[b].
73 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 35[b]-37[b].
74 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 37[b]-39[a].
75 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 39[a]-39[b].
76 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 44[a]-45[a].
77 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 25[a]-27[a].
78 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 27[a]-28[a].
79 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 28[a]-29[b].
80 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 29[b]-30[b].
81 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 29[b]-30[b].
82 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 30[b]-31[b].
83 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 31[b]-32[a].
84 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 32[a]-33[a].
85 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 33[a]-34[a].
86 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 45[a]-46[b].
87 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 46[b]-47[a].
88 Celâlüddîn es-Süyûtî, *İtmâmü'd-Dirâye li-Kurrâ'i'n-Nukâye* (Mısır: Keşide li'n-Neşr ve't-Tevzi', 2019), 7.

eksik bırakacak derecede kısa ne de usandıracak derecede uzun olmayan orta bir yol izlemeyi amaçladım."[89]

Burada önemli olan nokta, her iki müfessirin de eserlerini öğrencilerine faydalı olmak amacıyla kaleme almış olmasıdır. Dolayısıyla bu metinler, eğitim amacıyla yazılmış eserlerdir. Her iki yazarın bu sözleri birlikte düşünüldüğünde aralarındaki ilişki ve Sünbâtî'nin yöntemi çok net ortaya çıkmaktadır. Sünbâtî "ne kısa ne de uzun, orta bir yol izlediğini" söylerken; kanaatimizce buradaki kısalık *en-Nukâye*'nin özet yapısını, uzunluk ise Süyûtî'nin detaylı ve hacimli eseri olan *el-İtkân*'ı temsil etmektedir.

Sünbâtî bu orta yolu bulmak için *el-İtkân*'dan bolca bilgi aktarmış ve bunu da eserinde açıkça göstermiştir. Metne "من زيادتي" diyerek kendi yaptığı eklemeler ve *el-İtkân*'dan özetlediği kısımlar, bu görüşümüzü desteklemektedir. Her ne kadar *el-İtkân*'daki bilgileri özetlediğini çoğu zaman açıkça söylemese de oradan aldığı bilgileri aktarma şeklinden bu durum kolayca fark edilmektedir.

Sonuç olarak Sünbâtî'nin bu metni açıklarken temel gayesi, meselelerin öğrenciler tarafından tam olarak anlaşılmasını sağlamaktır. Bu sebeple o, konuları ne çok ayrıntıya boğarak öğrenciyi yormuş ne de çok yüzeysel geçerek eksik bırakmış; tam da gerektiği kadarıyla açıklama yapmayı tercih etmiştir. Her ne kadar Süyûtî'nin eserlerini merkeze alsa da yeri geldiğinde bu orta yolu korumak ve metni daha anlaşılır kılmak adına başka kaynaklardan da yararlanmış olması, onun bu amacını açıkça desteklemektedir.

3.1. Sünbâtî'nin Tefsir Bölümünde İzlediği Yöntem

Sünbâtî, tefsir bölümünü kaleme alırken temel kaynak olarak Celâleddîn es-Süyûtî'nin *İtmâmü'd-Dirâye* ve *el-İtkân fî ʿUlûmi'l-Kurʾân* adlı eserlerinden yararlanmıştır. *İtmâmü'd-Dirâye*'de yer alan metni nazma dönüştürerek büyük ölçüde aynen aktarmıştır. Buna karşılık, *el-İtkân*'daki bilgileri birebir nakletmemiştir. Bu eserden aldığı bilgileri kendi sistematiğine göre yeniden düzenlemiş; bazı kısımları özetlemiş, bazılarına ise ilavelerde bulunmuştur. Örneğin; Sünbâtî, garîb lafızlar konusunda *el-İtkân*'da yüzü aşkın örnek bulunduğunu, ancak bunları özetleyerek aktardığını belirtir. Ayrıca örnekleri verirken alfabetik sırayı esas aldığını ifade eder.[90] Diğer bir örnekte ise "Enbiyaların İsimleri" mevzusunda yine *el-İtkân*'da farklı kaynaklardan bilgi verilirken Sünbâtî, bu bilgileri aktarırken Hâkim'in *el-Müstedrek* adlı eserini merkeze almıştır. Bu durum, Sünbâtî'nin *el-İtkân*'da yer alan kaynaklar arasında bir tercihte bulunduğunu gösterir.[91]

el-İtkân'da bulunmayan kısımları da genellikle "هذا النوع أسقط في الإتقان" (Bu bölüm *el-İtkân*'da yoktur) ifadesiyle[92] ya da "هذا النوع لم يذكره في الإتقان" (Bu bölüm *el-İtkân*'da zikredilmemiştir) şeklinde belirtmiştir.[93] Bu hassasiyeti Sünbâtî'nin *el-İtkân*'a ne kadar bağlı olduğunun bir göstergesidir. Örneğin Sünbâtî, müterâdif bahsini açıklarken "هذا النوع لم يذكره في الإتقان" (Bu bölüm *el-İtkân*'da zikredilmemiştir) dedikten sonra "لكنه في النوع الثاني والأربعون" (Ancak 42.bölümde vardır) diyerek eserdeki ilgili bölümü belirtmiş, ardından da "في القرآن يظن بها الترادف" (Kur'ân'da müterâdif zannedilenler) başlığını zikretmiştir.[94]

[89] Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 1[b].
[90] Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 34[b].
[91] Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 45[a]-46[b].
[92] Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 28[a], 45[a].
[93] Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 38[b].
[94] Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 38[b].

Sünbâtî'nin metninde bazen "في الأصل" ifadesi geçmektedir. Buradaki "الأصل" kelimesiyle ne kastedildiği açık değildir. Ancak yaptığımız araştırmalar sonucunda "الأصل" kelimesiyle Süyûtî'nin *en-Nukâye* adlı eserinin kastedildiği anlaşılmıştır. Örneğin; meleklerin isimleri konusunda Sünbâtî, "Asl'da sadece Cebrail, Mikâil, Hârût ve Mârût olarak dört melekle yetindi" demiştir.[95] Bu ibareye bakıldığında ifadenin *en-Nukâye*'nin metninde de yer aldığı görülmektedir.[96] Diğer bir örnekte ise mütevâtir, âhâd ve şâz kıraatler konusunda özellikle kıraatin senedinin sahih olması, Arap diline ve Hz. Osman mushafının hattına uygun olması şartı belirtilmiştir. Sünbâtî, bunu yine "في الأصل" olarak zikreder.[97] *en-Nukâye*'ye baktığımızda aynı ifadeleri görmekteyiz.[98]

Ayrıca metinde sıkça geçen "في الشرح" ibaresinde herhangi bir eser adı zikredilmemektedir. Bununla birlikte bu ibareden sonra aktarılan metinler incelendiğinde, Sünbâtî'nin "şerh" ifadesiyle kastettiği eserin Süyûtî'nin *İtmâmü'd-Dirâye* adlı eseri olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin; leylî ve nehârî âyetler konusunda el-Bulkînî, Fetih Sûresi'nin tamamının gece indiğini ifade etmiştir. Süyûtî ise sûrenin gece inen kısmının yalnızca {صراطًا مستقيمًا} (Feth 48/2) *"...doğru bir yola iletsin"* âyetine kadar olduğunu belirtmiştir. Sünbâtî, bu pasajı في الشرح diyerek aynen aktarmıştır.[99] Nitekim *İtmâmü'd-Dirâye*'ye baktığımızda bu ifadenin aynı şekilde yer aldığını görmekteyiz.[100] Diğer bir örnekte ise Sünbâtî, mecaz konusunu açıklarken "في الشرح" diye başladığı kısımda, burada zikredilen mecaz türünün ihtisar ve hazf olduğunu belirtir. Bu iki kullanım birbirine yakındır. Kur'ân'da bazı kelimeler, anlamı bağlamdan anlaşılacağı için hazfedilerek ifade edilir. Buna örnek olarak şu âyet verilir: { فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً اَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ اَيَّامٍ اُخَرَ} (Bakara 2/184). *"Sizden kim hasta olur veya yolculukta bulunursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun."* Ayetin lafzında açıkça söylenmeyen fakat anlamdan anlaşılan bir kısım vardır; yani takdir edilen ifade "oruç tutmayıp sonra başka günlerde kaza etmesi"dir.[101] Bu kullanım aynı şekilde *İtmâmü'd-Dirâye*'de yer almaktadır.[102]

Sünbâtî, metinde sıkça kullandığı "مِنْ زِيَادَتِي" ifadesiyle, şerh ettiği *İtmâmü'd-Dirâye*'de yer almayan ve kendisinin eklediği hususları belirtmiştir.[103] Örneğin; mütevâtir, âhâd ve şâz kıraatlerle amel etme konusunu ele alıp *İtmâmü'd-Dirâye*'deki bilgileri nazma çevirirken " قلت ابن الجزري الأفضل" diyerek ekleme yapmıştır. Bunu şerhte açıklarken de "من زيادتي" ifadesini kullanmıştır.[104]

Benzer şekilde şerh ettiği beyitteki belli bir kısma dikkat çekmek ve orayı açıklayacağını belirtmek için "قَوْلِي" lafzını kullanmıştır.[105] Örneğin; râvîler ve hâfızlar bahsini işlerken, beyitte geçen ifadelere dikkat çekmek için önce "قولي" demiş, ardından "ثم ابو هريرة... إلى آخره" diyerek açıklayacağı kısmı net bir şekilde belirtmiştir.[106]

Sünbâtî, önemli gördüğü yerlerde "tenbîh" başlığı açarak okuyucunun dikkatini çekmek istediği noktalara ayrıca yer vermiştir.[107] Bunun yanında, bir konuyu açıklarken bazen

---

95 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 46[a].
96 Süyûtî, *İtmâmü'd-Dirâye*, 19.
97 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 26[a].
98 Süyûtî, *İtmâmü'd-Dirâye*, 15.
99 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 21[b].
100 Süyûtî, *İtmâmü'd-Dirâye*, 83.
101 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 36[a].
102 Süyûtî, *İtmâmü'd-Dirâye*, 99.
103 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 22[b], 25[b], 26[a], 28[a], 38[a], 41[a], 43[a], 46[a].
104 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 26[a].
105 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 18[b], 19[a], 19[b], 20[a], 23[a], 24[b], 26[b], 28[a], 29[a], 31[a], 40[b], 41[a].
106 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 29[a].
107 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 20[b], 23[b], 25[a].

ileride ele alacağı başka bir konuya kısaca değinmiş, ancak ayrıntıya girmeyerek detayların ilgili başlık altında geleceğini belirtmiştir. Bu şekilde değindiği konular bazen eserde yer alan başka bir ilim dalına bazen de tefsir ilminin alt başlıklarına ait olabilmektedir.[108] Örneğin; Sünbâtî esbâbı nüzûl konusunda hadislere yer verirken hadis türlerinden merfû, mürsel ve mevkûf hadisten bahsetmiş, tariflerinin ise hadis ilmi başlığında geleceğini söyleyerek detaya girmemiştir.[109] Diğer bir örnekte ise Sünbâtî, umûm ve husûs başlığında sünnet, icmâ ve kıyas konusuna geldiğinde; bunları tefsir bölümünün alt başlıklarından olan "Sünnet ile Tahsîs" kısmında ele alacağını belirterek açıklamayı sonraya bırakmıştır.[110]

Sünbâtî'nin dikkat çeken bir diğer yöntemi de beyitleri açıklamadan önce gramer tahlili yapmasıdır. Önce beyitte geçen kelimelerin dil açısından açıklamasını yapmış, sonra konuyu anlatmaya geçmiştir. Örneğin:

اما المقدمة القرآن قل لفظ منزل على خير الرسل
قد أعجز الخلق بأقصر السور به تلاوة تعبد البشر

"Mukaddimede de ki: Kur'ân, peygamberlerin en hayırlısına (Hz. Muhammed'e) indirilmiş olan lafızdır. En kısa sureleriyle bile insanları aciz bırakmıştır; onun okunmasıyla insanlar ibadet eder."[111]

تلاوة kelimesinin mecrur zamire (به) dönen bir temyiz olduğunu söyleyen Sünbâtî, ayrıca تعبد kelimesinin meful ya da fail konuma gelebileceğini belirtmiştir. Bu durumda بشر nâiubu'l-fail konumuna gelmektedir. Burada özellikle tilaveten olarak belirtmedeki amacı, nesh edilen âyetleri dışarıda tutmaktır.[112]

Mesela;

الشيخ والشيخة اذا زنيا فارجموهما البتة نكالا من الله والله عزيز حكيم

"Zina eden yaşlı (evli) erkekle yaşlı (evli) kadını Allah'tan bir ceza olarak recm ediniz. Allah Azizdir, hüküm ve hikmet sahibidir" ifadeleri mensûh âyet örneğidir.[113]

Sünbâtî, beyti açıklarken bazı konulara ek olarak açıklamalar eklemiştir. Örneğin; yukarıda verilen beyti açıklarken Kur'ân'ın tanımında Tacüddin es-Sübkî'nin eserinden yararlandığını belirtmiştir.[114]

قد أعجز الخلق kısmını açıklarken buradaki maksadının Kur'ân'ın mucizeliğini ortaya koymak ve hadislerden ayrı olduğunu belirtmektir.[115]

Hadisleri naklettikten sonra hadisin sıhhatine dair de bilgi vermektedir. Nitekim hadisi aktardıktan sonra "هو حديث حسن وسنده صحيح" (O hadis, hasendir. Senedi sahihtir.) ifadesini kullanmıştır.[116] Aynı hadis *el-İtkân*'da da yer almakla birlikte orada hadisin sıhhatine ilişkin herhangi bir değerlendirmeye yer verilmemiştir.[117] Bu durum, Sünbâtî'nin nakille yetinmeyip rivâyetleri değerlendirme yoluna da gittiğini göstermektedir.

Sünbâti, tefsir bahsinde konuları ele almadan önce tefsir ilminin tanımına dair açıklamalarda bulunur. Onun tefsir tanımı şu şekildedir:

---

[108] Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 23[b], 36[a], 37[b], 39[a], 40[a], 43[a], 44[a], 45[a].
[109] Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 23[b].
[110] Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 40[a].
[111] Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 19[a].
[112] Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 19[a].
[113] Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 19[a].
[114] Tâceddin es-Sübkî, *Cemʿu'l-Cevâmiʿ*, ed. thk. Murtazâ Ali ed-Dağıstânî (Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, ts.), 1/28.
[115] Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 19[a].
[116] Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 30[b].
[117] İlgili hadis şudur: رَوَى أَبُو دَاوُدَ وَغَيْرُهُ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا قَرَأَ قَطَّعَ قِرَاءَتَهُ آيَةً آيَةً يَقُولُ: {بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ} ثُمَّ يَقِفُ {الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ}، ثُمَّ يَقِفُ {الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ} يَقِفُ: bkz. Celâlüddîn es-Süyûtî, *el-İtkân fî ʿUlûmi'l-Kurʾân*, ed. thk. Muhammed Sadık Derviş (Beyrut: Dâru İbn Kesir, 2023), 1/407.

علم به يبحث عن أحوال قرآننا من جهة الإنزال وما يجيء

"İnzal ve peşinden gelenler yönünden Kur'ân'ımızın hallerinden bahseden ilimdir."[118]

Bu tanımda geçen "ve mâ yecîu" ibaresiyle, sened, eda, lafız, mana, lafızlarla ilgili hükümler ve bunların dışında kalan durumlara ilişkin manaların da bu çerçeveye dâhil olduğu belirtilmektedir.[119]

Sünbâtî, daha sonra Ebû Hayyân'ın (öl. 745/1344) tefsir tanımını zikreder ve bu tanımı kendi yaklaşımına daha uygun bulduğunu ifade eder. Ebû Hayyân'ın tanımı şu şekildedir:

علم يبحث فيه عن كيفية النطق بألفاظ القرآن ومدلولاتها وأحكامها الإفرادية والتركيبية ومعانيها التي تحمل عليها حالة التركيب وتتمات لذلك

"Kur'ân lafızlarının telaffuz şekli, anlamları, ferdî ve terkibî hükümleri ile bu lafızların birleşiminden doğan anlamlar ve bunlara dair tamamlayıcı hususların araştırıldığı ilimdir."[120]

Sünbâtî ayrıca, kendi tanımının "bir kısım isimlerin" yapmış olduğu şu tanımdan daha üstün olduğunu söyler:

علم يبحث فيه عن أحوال كلام الله تعالى من حيث الدلالة على المراد

"Allah Teâlâ'nın kelamının, murad edilene delalet etmesi yönünden durumlarının araştırıldığı ilimdir."

İlgili tanıma baktığımızda bu tanımın Sa'deddin et-Teftâzânî (öl. 792/1390) ve Seyyid Şerîf el-Cürcânî'ye (öl. 816/1413) ait olduğunu görmekteyiz.[121]

Bu çerçevede tefsir tanımlarını genel olarak iki grupta toplamak mümkündür: Birincisi, içeriği esas alan tanımlardır. Ebû Hayyân'ın tanımı bu gruba örnektir. İkincisi ise tefsir ilminin işlevini merkeze alan tanımlardır. Bu yaklaşımın gelişiminde Kutbüddin er-Râzî (öl. 766/1365), Sa'deddin et-Teftâzânî, Molla Fenârî (öl. 834/1431) ve Seyyid Şerîf el-Cürcânî önemli bir yere sahip olup Muhyiddin Kâfiyecî (öl. 879/1474) tarafından daha sistematik ve olgun bir çerçeveye kavuşturulmuştur.[122]

Bu değerlendirmeler ışığında, Sünbâtî'nin Teftâzânî ve Cürcânî'nin tanımına mesafeli durmasının ve Ebû Hayyân'ın tanımını benimsemesinin nedeni, tefsir tanımında içeriği ön plana çıkarma tercihiyle açıklanabilir. Zira Teftâzânî ve Cürcânî'nin tanımı, tefsiri Allah Teâlâ'nın muradına delalet eden anlamların tespiti ekseninde tanımlayarak daha çok tefsir ilminin işlevine vurgu yapmaktadır. Buna karşılık Ebû Hayyân'ın tanımı, tefsir ilminin konusunu yalnızca muradın tespitiyle sınırlandırmamakta; kıraat, telaffuz, lafız, mana ve bunlara bağlı fer'î meseleleri de ilmin kapsamına dahil etmektedir. Sünbâtî'nin bu tanımı tercih etmesi, onun tefsiri sadece ilahî muradın belirlenmesine yönelik bir disiplin olarak değil, Kur'ân'a ilişkin bütün bu unsurları inceleyen kapsamlı bir ilim olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Sünbâtî, Süyûtî'nin el-Bulkînî'den naklederek *İtmâmü'd-Dirâye*'de aktardığı ve tefsir ilmini "nefis bir ilim" olarak niteleyen tanıma da eserinde yer vermiştir.[123]

---

118 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 18[b].

119 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 18[b].

120 Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahrü'l-Muhît* (Mısır: Matbaatü's-Saʿâde, 1910), 1/13; Şehâbeddîn es-Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm bi Şerhi Ravzati'l-Fuhûm* (Hamidiye, 431) vr. 18[b].

121 Enes Büyük, *Tefsir İlminin Mahiyeti Sorunu* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), 228.

122 Mehmet Çiçek, "Akademik Bir Disiplin Olarak Tefsir ve Usûlü", *Tefsir Usulü*, ed. Ali Riza Gül- Ali Karataş (İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2020), 15.

123 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* adlı eserinde Celâleddin es-Süyûtî'nin söz konusu tanımı *el-İtkân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*'dan aktardığını belirtmektedir. Ancak ilgili eser incelendiğinde bu tanımın *el-İtkân*'da değil, Süyûtî'nin *İtmâmu'd-Dirâye* adlı eserinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu durum, müellifin atfında bir yanlışlık bulunduğunu göstermektedir. bkz. es-Süyûtî, *İtmâmü'd-Dirâye*, 74; es-Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 18[b].

3.2. Tefsir Bölümündeki Kaynaklar

Sünbâtî, Süyûtî'nin *el-İtkân*'ını,[124] asl olarak bildirdiği *en-Nukâye*'yi[125] ve şerh olarak bahsettiği *İtmâmü'd-Dirâye*'yi[126] merkeze alırken, yararlandığı diğer kaynaklar şunlardır: Süyûtî'nin tefsir ve Kur'ân ilimlerine dair diğer eserlerinden *Müfhimâtü'l-Akrân fi Mübhemâti'l-Kurʾân,*[127] *Mecâzü'l-Fürsân ilâ Mecâzi'l-Kurʾân*[128] ve *Muʿterekü'l-Akrân fi Müştereki'l-Kurʾân*'ından[129] yararlanmıştır. Bedreddin ez-Zerkeşî'nin (öl. 794/1392) *el-Burhân fî ʿUlûmi'l-Kurʾân*[130] adlı eseri Kur'ân ilimleriyle ilgili diğer kaynağıdır. Sünbâtî ayrıca usul ve hadis konularında Begavî'nin (öl. 516/1122) *Şerhu's-Sünne*[131] adlı eseri, Tâceddin es-Sübkî'ye (ö. 771/1370) ait *Cemʿu'l-Cevâmiʿ*[132] ve Birmâvî'nin (öl. 831/1428) *el-Fevâʾidü's-Seniyye fi Şerhi'l-Elfiyye*[133] adlı eserlerinden istifade etmiştir. Kıraat alanında ise bilhassa İbnü'l-Cezerî'nin (öl. 833/1429) külliyatını oluşturan *Müncidü'l-Mukriʾîn ve Mürşidü't-Tâlibîn*,[134] *en-Neşr fi'l-Kırâʾâti'l-ʿAşr*,[135] *Takrîbü'n-Neşr*,[136] *Tayyibetü'n-Neşr*[137] ve *en-Nihâye fi'l-Kırâʾâti's-Selâsi'z-Zâʾide*[138] adlı eserlerine müracaat etmiştir. Kıraat ilmindeki diğer temel dayanakları arasında ise kendi eseri olan *Şerh ʿalâ Hırzi'l-Emânî li'ş-Şâtıbî*;[139] Şâtıbî'nin (ö. 590/1194) *Hırzü'l-Emânî ve Vechü't-Tehânî*;[140] Ebû Amr ed-Dânî'nin (öl. 444/1053) *et-Teysîr fi'l-Kırâʾâti's-Sebʿ*;[141] İbnü'l-Kabâkıbî'nin (öl. 849/1445) *Mecmaʿu's-Sürûr ve Matlaʿu'ş-Şümûs ve'l-Büdûr*[142] ile *İzâhu'r-Rumûz ve Miftâhu'l-Künûz*[143] isimli eserleri yer almaktadır.

Sünbâtî, eserinin genel kurgusunda ve konuları ele alış biçiminde büyük ölçüde Süyûtî'yi takip etmektedir. Kıraat konusunda ise ondan ayrılmaktadır. Bu sebeple kıraat bahsi ayrıca ele alınacaktır.

3.3. Sünbâtî'nin Tefsir Bölümünde Kıraat Konularına Yaklaşımı

Sünbâtî, ilimler tasnifinde kıraat ilmi için müstakil bir başlık açmamış; bu ilmi tefsir bölümü içerisinde ele almıştır. Bu tercih, onun kıraat konularını tefsir ilmiyle birlikte değerlendirdiğini göstermektedir. Aynı zamanda kendisi de bir kıraat âlimi olduğu için bu konuları daha geniş ve ayrıntılı biçimde işlemiş; bu yönüyle Celâleddîn es-Süyûtî'den ayrılmıştır. Nitekim kıraat meselelerinin yalnızca sınırlı bir kısmı *el-İtkân*'da yer alırken, Sünbâtî bu meseleleri daha kapsamlı ve yer yer müstakil bir şekilde ele almaktadır.

---

124 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 18^{b}, 19^{a}, 20^{a}, 20^{b}, 21^{a}, 21^{b}, 22^{b}, 23^{a}, 24^{a}, 28^{a}, 34^{b}, 35^{b}, 36^{b}, 37^{a}, 38^{a}, 40^{b}, 46^{a}, 47^{a}.
125 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 19^{b}, 21^{a}, 21^{b}, 27^{a}, 31^{b}, 34^{b}, 36^{b}, 42^{a}, 46^{a}, 47^{a}.
126 es-Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 19^{a}, 19^{b}, 20^{a}, 21^{a}, 22^{a}, 23^{a}, 25^{b}, 27^{a}, 29^{a}, 36^{a}, 36^{b}, 37^{a}, 40^{a}, 44^{a}, 46^{a}.
127 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 47^{a}.
128 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 35^{b}.
129 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 38^{a}.
130 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 40^{a}.
131 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 19^{b}.
132 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 19^{a}, 27^{a}.
133 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 19^{a}.
134 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 26^{a}.
135 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 28^{a}, 30^{a}.
136 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 28^{a}.
137 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 28^{a}.
138 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 28^{a}.
139 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 30^{a}.
140 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 26^{b}, 28^{a}, 32^{a}, 33^{a}, 33^{b}.
141 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 26^{b}, 28^{a}, 32^{a}.
142 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 28^{a}.
143 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 28^{a}.

Sünbâtî, kıraat bölümünde on kıraat meselesini özellikle *el-İtkân'*dan almadığını belirtmiş[144] ve bu konuda başvurulması gereken temel kıraat literatürüne işaret etmiştir.[145] Bu çerçevede ilk olarak Ebû Amr ed-Dânî'nin (öl. 444/1053) *et-Teysîr* adlı eserini zikretmiş, bunun yedi kıraati ele alan temel kaynaklardan biri olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bu eserin nazım hali olan ve İmam Şâtıbî (öl. 590/1194) tarafından kaleme alınan *Hırzü'l-Emânî ve Vechü't-Tehânî*'ye de atıfta bulunmuştur.

On kıraate dair literatürde ise İbnü'l-Cezerî'nin (öl. 833/1429) eserlerine özel bir yer vermiştir. Bu bağlamda müellifin *en-Neşr fi'l-Kırâ'âti'l-'Aşr* adlı eserini on kıraati ele alan en kapsamlı kaynaklardan biri olarak zikretmiş; bu eserin muhtasarı olan *Takrîbü'n-Neşr fi'l-Kırâ'âti'l-'Aşr* ile aynı eserin nazım hâli olan *Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kırâ'âti'l-'Aşr*'a da işaret etmiştir. Ayrıca on kıraate eklenen üç kıraati ele aldığı *Nihâyetü'l-Berere fi'l-Kırâ'âti's-Selâs ez-Zâ'ide 'ale'l-'Aşere* adlı eserini de önemli kaynaklar arasında göstermiştir.

Bunun yanında Sünbâtî, on dört kıraate dair eserleri de zikretmiştir. Bu kapsamda İbnü'l-Kabâkıbî'nin (öl. 849/1445) *Mecma'u's-Sürûr ve Matla'u'ş-Şümûs ve'l-Büdûr* adlı eserinin, on dört kıraati ele alan önemli kaynaklardan biri olduğunu belirtmiş; aynı müellifin bu eser üzerine yazdığı *İzâhu'r-Rumûz ve Miftâhu'l-Künûz* adlı şerhe de atıfta bulunmuştur.

Sünbâtî'nin kıraat ilminde mütevatir, âhâd ve şâz konularını ele aldığı metnin büyük bir kısmının, İbnü'l-Cezerî'nin *Müncidü'l-Mukri'în ve Mürşidü't-Tâlibîn* adlı eserinde yer aldığı görülmektedir.[146] Ayrıca İbnü'l-Cezerî bu metni aktarırken Tâceddin es-Sübkî'nin *Cem'u'l-Cevâmi'* adlı eserinden nakilde bulunmuştur.[147] Bu durum, Sünbâtî'nin kıraat konularını aktarırken önceki kıraat ve usul literatüründen doğrudan yararlandığını göstermektedir.

Râvîler ve hâfızlara dair bölümde ise Sünbâtî, *İtmâmü'd-Dirâye'*de yer alan bilgileri nazma dönüştürürken bazı ilavelerde bulunmuştur. Celâleddîn es-Süyûtî sahâbeden olan râvî ve hâfızları zikrederken ilgili ismi "Ebû Zeyd el-Ensârî"[148] şeklinde vermiştir. Sünbâtî ise bu ismin aslında Kays Ebû Zeyd olduğunu belirtmiş ve nazmettiği beyitte bu şekli tercih etmiştir. Bunun sebebi olarak da "Kays Ebû Zeyd" isminin daha meşhur olması ve bu şekilde tanınmasını göstermiştir. Bunu da "من زيادتي" diyerek açıklamıştır.[149]

Vakıf ve ibtidâ konusunda kaynak olarak kendi eseri olan *Şerh 'alâ Hırzi'l-Emânî li'ş-Şâtıbî*'yi kullandığını metinde açıkça ifade etmiştir.[150] Bu durum, söz konusu eserin *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm'*dan önce kaleme alındığını da göstermektedir.

İmâle bahsinde ise konunun tamamını ayrıntılı biçimde anlatmak yerine önemli gördüğü noktaları zikretmiş, ayrıntı için geniş eserlere başvurulması gerektiğini belirtmiştir.[151]

İdgâm konusunda örnekleri *el-İtkân'*dan alan Sünbâtî, açıklamaları kendisi yapmıştır.[152] Zira *el-İtkân'*da harflere göre bir sınıflandırma yapılmış ve yalnızca örnekler verilmiş,

144 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 28[a].
145 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 28[a].
146 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 26[b]; İbnü'l-Cezerî, *Müncidü'l-Mukri'în ve Mürşidü't-Tâlibîn*, ed. Ali b. Muhammed el-İmran (Daru Âlimi'l-Fevâid, ts.), 196-197.
147 İbnü'l-Cezerî, *Müncidü'l-Mukri'în ve Mürşidü't-Tâlibîn,* 196.
148 Celâlüddîn es-Süyûtî, *İtmâmü'd-Dirâye li-Kurrâ'i'n-Nukâye*, 94.
149 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 28[a].
150 Zemzemî, *Şerhu Allâme İbn Abdülhak es-Sünbâtî alâ Hırzi'l-Emânî li'ş-Şâtıbî (Dirâse ve Tahkik)*, 279-280; es-Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 30[a].
151 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 31[a].
152 Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* (Hamidiye, 431) vr. 33[a]-34[a].

herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir.[153] Sünbâtî ise konunun daha iyi anlaşılması amacıyla eş-Şâtıbî'den bir beyit naklederek meseleyi açıklamıştır.[154]

Sonuç olarak Sünbâtî, kıraat alanında güçlü bir birikime sahip olduğunu göstermiştir. Bu konuları daha ayrıntılı ele alarak Süyûtî'den ayrılmıştır. Temel kıraat kaynaklarına dayanması, onun bu alandaki ilmî derinliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca bazı konularda kendi eserine atıf yapması da kıraat ilminde sadece nakleden değil, katkı sunan bir âlim olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Bu araştırma, Sünbâtî'nin *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm bi Şerhi Ravzati'l-Fuhûm* adlı eserinin tefsir bölümünü inceleyerek onun tefsir anlayışını, Süyûtî ile ilişkisini ve takip ettiği yöntemi ortaya koymuştur. İnceleme sonucunda Sünbâtî'nin eserini kaleme alırken Süyûtî'nin eserlerinden geniş ölçüde yararlandığı, ancak bunları nakletmekle yetinmeyip gerekli gördüğü yerlerde açıklamalar, tercihler ve ilavelerde bulunduğu tespit edilmiştir. Bu durum, onun Süyûtî'nin ilmî mirasını devam ettirmekle birlikte eserini kendi ilmî birikimi doğrultusunda şekillendirdiğini göstermektedir.

Araştırmanın ortaya koyduğu önemli bulgulardan biri, Sünbâtî'nin tefsir tanımında Ebû Hayyân'ın yaklaşımını tercih etmesidir. Bu tercih, onun tefsir ilmini yalnızca ilâhî muradın belirlenmesine yönelik bir disiplin olarak değil; kıraat, lafız, mana ve bunlara bağlı meseleleri de kapsayan geniş bir inceleme alanı olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Bunun yanında Süyûtî'nin eserini esas almasına rağmen özellikle kıraat bahsinde farklı değerlendirmelerde bulunması, Sünbâtî'nin şerh faaliyetini pasif bir aktarımla sınırlandırmadığını, gerekli gördüğü noktalarda özgün tercihler ortaya koyduğunu göstermektedir.

Araştırmada ayrıca Sünbâtî'nin tefsir konularını ele alırken fıkıh usulü, hadis, Arap dili ve belâgat ile kıraat gibi farklı disiplinlerden yararlandığı tespit edilmiştir. Bu durum, onun tefsiri diğer ilimlerle ilişkili bütüncül bir çerçevede ele aldığını ve özellikle kıraat konusuna verdiği önemin eserinin ayırt edici özelliklerinden biri olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırma kapsamında ulaşılan bir diğer sonuç ise Sünbâtî ve eserine dair literatürde yer alan bazı bilgilerin tashihini gerektirmesidir. İnceleme neticesinde, müellifin nisbesinin temel kaynaklarda "Sünbâtî" şeklinde geçtiği belirlenmiştir. Ayrıca *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm* adlı eserin Süyûtî'ye ait bir metnin şerhi değil, Sünbâtî'nin kendi kaleme aldığı *Ravzatü'l-Fuhûm* adlı manzumenin şerhi olduğu tespit edilmiştir.

Eserin diğer ilimlere ayrılan bölümlerinin de tahkik ve tahlil edilmesi, Sünbâtî'nin ilmî birikiminin daha kapsamlı biçimde ortaya konulmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca özellikle eserin tefsir bölümünde ele alınan kıraat meselelerinin müstakil araştırmalara konu edilmesi, Sünbâtî'nin tefsir anlayışının ve kıraat alanındaki birikiminin daha ayrıntılı şekilde değerlendirilmesine imkân sağlayacaktır. Bunun yanında Süyûtî'nin *en-Nukâye*'si etrafında oluşan şerh ve nazım geleneğine yönelik mukayeseli çalışmaların yapılması, Osmanlı dönemi eğitim anlayışı ve tedris yöntemlerinin daha kapsamlı biçimde anlaşılmasına katkı sunacaktır.

---

153 Celâlüddîn es-Süyûtî, *el-İtkân*, 1/435-445.

154 İlgili beyit şudur: شِفَا لَمْ تَضِقْ نَفْسًا بِهَا رُمْ دَوَا ضنٍ ... ثُوَى كانَ ذَا حُسْنٍ سَأَى مِنْهُ قَدْ جَلَا bkz. Şâtıbî, Ebû Muhammed el-Kāsım b. Fîrruh b. Halef b. Ahmed er-Ruaynî, *Metnü'ş-Şâtıbiyye = Hırzü'l-emânî ve vechü't-tehânî fi'l-kırââti's-seb'*, thk. Muhammed Temîm ez-Zuʿbî ([y.y.]: Mektebetü Dâri'l-Hüdâ - Dârü'l-Gavsânî li'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye, 1426/2005) 12; Şehâbeddîn es-Sünbâtî, *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm bi Şerhi Ravzati'l-Fuhûm* (Hamidiye, 431) vr. 33[a].

Kaynakça

Arıcı, Mustakim. "Temel Problemler Ekseninde Tasnîfü'l-ulûm ve Enmûzecü'l-ulûm Literatürleri". *İlimleri Sınıflamak İslam Düşüncesinde İlim Tasnifleri*. ed. Mustakim Arıcı. 321-336. İstanbul: Klasik Yayınları, 2020.

Bağdâdî, Ebû Abdillâh Şehâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî el-. *Muʿcemü'l-Büldân*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1977.

Bağdâdî, İsmâîl Paşa el-. *Hediyyetü'l-ʿÂrifîn Esmâʾü'l-Müʾellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn*. Beyrut- Lübnan: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.

Büyük, Enes. *Tefsir İlminin Mahiyeti Sorunu*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.

Çiçek, Mehmet. "Akademik Bir Disiplin Olarak Tefsir ve Usûlü". *Tefsir Usulü*. ed. Ali Riza Gül-Ali Karataş. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2. Basım, 2020.

Çubukçu, İbrahim Agah. "İslam Müelliflerine Göre İlimlerin Taksimi ve Bunlar Arasında Gazzali'nin Yeri". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1-4 (01 Ocak 1959).

Demir, Halis. "İlimler Tasnifi Literatürü Denemesi". *Balıkesir İlahiyat Dergisi* 5/1 (27 Haziran 2019), 48-89. https://dergipark.org.tr/tr/pub/baid/article/691523

Endelüsî, Ebû Hayyân el-. *el-Bahrü'l-Muhît*. 8 Cilt. Mısır: Matbaatü's-Saʿâde, 1. Basım, 1910.

Gazzî, Necmeddin el-. *el-Kevâkibü's-Sâʾire bi-Aʿyâni'l-Miʾeti'l-ʿÂşire*. thk. Halil el-Mansur. 3 Cilt. Beyrut- Lübnan: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.

Gökdemir, Ahmet. "Kıraat Eğitiminde Ali b. Süleyman el-Mansûrî Öncesi Mısır Tarikinin Arka Planı: Biyografik Bir İnceleme". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 18/1 (2018), 177-192.

Görgün, Hilal. "Şa'râvî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 22 Şubat 2026. https://islamansiklopedisi.org.tr/saravi?ysclid=mlwwp4jfgj922216983

İbnü'l-Cezerî. *Müncidü'l-Mukriʾîn ve Mürşidü't-Tâlibîn*. ed. Ali b. Muhammed el-İmran. Dâru Âlimi'l-Fevâid, ts.

İbnü'l-İmâd, Ebü'l-Felah Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed, 1089/1679. *Şezerâtü'z-Zeheb fî Ahbâri men Zeheb*. thk. Mahmûd Arnaut-Abdülkadir Arnaut. Beyrut: Dâru İbn Kesir, 1986.

İmamoğlu, Abdullah Taha. "İlimler Tasnifi Açısından Süyûtî'nin en-Nukâye'si". *İlimleri Sınıflamak İslam Düşüncesinde İlim Tasnifleri*. ed. Mustakim Arıcı. 321-336. İstanbul: Klasik Yayınları, 2020.

İslâmbûlî, Mustafa bin el-Hasan bin Yakub el-. *Mürşidü't-Talebe ilâ Maʿrifeti Turuki't-Tayyibe*. 76 vr.

Kehhâle, Ömer Rızâ. *Muʿcemü'l-Müʾellifîn: Terâcimü Musannifi'l-Kütübi'l-ʿArabiyye*. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993.

Mersafî, Abdülfettâh el-. *Hidâyetü'l-Kârî ilâ Tecvîdi Kelâmi'l-Bârî*. 7 Cilt. Medine: Mektebetü Tayyibe, 2. Basım, ts.

Miknâsî, İbnü'l-Kadi Ahmed. *Dürretü'l-Hicâl fî Esmâʾi'r-Ricâl: Zeylü Vefeyâti'l-Aʿyân*. thk. Muhammed el-Ahmedi Ebü'n-Nur. Kahire: Dârü't-Türâs, 1970.

Muhibbi, Muhammed Emin b. Fazlullah b. Muhibbillah ed-Dımaşki. *Hulâsatü'l-Eser fî Aʿyâni'l-Karni'l-Hâdî ʿAşer*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, ts.

Muhyiddin, el-Ayderûs. *en-Nûru's-Sâfir ʿan Ahbâri'l-Karni'l-Âşır*. ed. Dr. Ahmed Hâlû vd. Beyrut: Dâru Sâdır, 2001.

Özkan, Halit. "Süyûtî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 01 Aralık 2025. https://islamansiklopedisi.org.tr/suyuti?ysclid=mimyrssbag872867699

Sübkî, Tâceddin es-. *Cemʿu'l-Cevâmiʿ*. ed. Murtazâ Ali ed-Dağıstânî. 2 Cilt. Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 1. Basım, ts.

Sünbâtî, Şehâbeddîn es-. *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm bi Şerhi Ravzati'l-Fuhûm*. Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye, 431, 274.

Sünbâtî, Şehâbeddîn es-. *Fethu'l-Hayyi'l-Kayyûm bi Şerhi Ravzati'l-Fuhûm*. Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi, 2956, 319.

Süyûtî, Celâlüddîn es-. *el-İtkân fî ʿUlûmi'l-Kurʾân*. ed. Muhammed Sadık Derviş. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesir, 2023.

Süyûtî, Celâlüddîn es-. *İtmâmü'd-Dirâye li-Kurrâi'n-Nukâye*. 1 Cilt. Mısır: Keşide li'n-Neşr ve't-Tevzi', 2. Basım, 2019.

Süyûtî, Celâlüddîn es-. *Lübbü'l-Lübâb fî Tahrîri'l-Ensâb*. ed. Muhammed Ahmed Abdü'l-Aziz-Eşref Ahmed Abdü'l-Aziz. Beyrut- Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1991.

Şâtıbî, Ebû Muhammed el-Kāsım b. Fîrruh b. Halef b. Ahmed er-Ruaynî. *Metnü'ş-Şâtıbiyye = Hırzü'l-emânî ve vechü't-tehânî fi'l-kırââti's-sebʿ*. thk. Muhammed Temîm ez-Zuʿbî. 4. Baskı. [y.y.]: Mektebetü Dâri'l-Hüdâ - Dârü'l-Gavsânî li'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye, 1426/2005.

Şayi', Muhammed b. Abdülaziz eş-, *Ârâu İbn Hacer el-Heytemî el-İtikâdiyye Arz ve Takvim fi Davi Akidetis-Selef*. Riyad: Dâru'l-Minhâc, 1427.

Turgut, Ali Kürşat. *İslâm Düşüncesinde İlimler Tasnifi Geleneği*. İstanbul: Endülüs Yayınları, 2022.

Zemzemî, Yahya bin Muhammed Hasan bin Ahmed. *Şerhu Allâme İbn Abdülhak es-Sünbâtî alâ Hırzi'l-Emânî li'ş-Şâtıbî (Dirâse ve Tahkik)*. Mekke: Câmiatu Ümmi'l-Kurâ, Külliyetü'l-Da've ve Usuli'd-Dîn, Doktora Tezi, 1418.

Ziriklî, Hayreddin ez-. *el-Aʿlâm: Kâmûsu Terâcimi li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ mine'l-ʿArab ve'l-müstaʿribîn ve'l-müsteşrikîn*. Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melayin, 15. Basım, 2002.

Zübeyrî, Velîd b. Ahmed el-Hüseyn ez- vd. (ed.). *el-Mevsûʿatü'l-Müyessera fî Terâcimi Eimmeti't-Tefsîr ve'l-İkrâ ve'n-Nahv ve'l-Luga*. 3 Cilt. Manchester, Birleşik Krallık: el-Hikme Dergisi, 1. Basım, 2003.